

Проф. др Мирољуб Симић,
Правни факултет у Нишу

UDK 340.122

ПОЈАМ ПРАВА У ПРИРОДНОМ ПРАВУ ЈОВАНА СТЕРИЈЕ ПОПОВИЋА

Апстракт

Аутор анализира Стеријин појам права у објективном и субјективном смислу. Закључује да је Стерија појам права одредио у духу природног (умног) права кантовске оријентације.

Кључне речи: Стерија, објективно и субјективно право, ум, слобода, Кант.

I

Тражење одговора на питање шта је право, старо колико и само право, тежак је задатак, који до сада није довео до резултата који би био опште признат. Али и поред тога правни писци се утркују да одговоре на ово питање, сматрајући то питањем свог престижа и оригиналности свог дела.

И Јован Стерија Поповић поставља то питање и одговара на њега. Зато ћемо Стерију као правног писца посматрати управо кроз одговор на њега.

Појам права Стерија излаже у првој глави Природног приватног безусловног права у неколико параграфа (§14-§21).

Одређујући појам права Стерија полази од човекове природе, одређујући га као „осећајно умно створење“ које тежи „сталноме добру и благостању“. Али човек као умно створење подлеже законима разума. То значи да се може одати својим осећањима али и да их угуши и потчини уму. Човек може нешто да чини или не чини подстреством свог ума, докле „има своју вољу, он је слободан“. Као слободно биће, које је у стању да себи постави циљеве и да их оствари – човек постаје „лице“, слободни субјект.

Али, како човек живи у друштву, он је дужан да и друге људе посматра као себе. Тако да сви људи услед своје слободе и личног достојанства имају подједнака права да постављају себи циљеве и да их остварују.

Из горе реченог, Стерија закључује да је право „свако *смење*“, које одређује као „моралну могућност деловања у односу на друге“.

Међутим, како људи живе у друштву, намеће се нужност узајамног ограничавања својих слободних поступака. Стерија каже: „Нико, дакле, нема више слободе, до колико је потребно да се одржава своје лично достојанство, не сужавајући тиме слободно поље деловања других. Само су у том случају човекови поступци праведни, у противном су неправедни.“

Стерија сматра да је напред изложени закон „пермисивни закон“ јер произилази из „слободе да се чини“. Из овог закона се по Стерији може образовати и ограничавајући закон који би гласио: „Ти *мораш* све своје поступке тако ограничити како би лично достојанство других могла опстати“. Тако, пермисивни закон означава право а заповедни дужност која одговара том праву; јер ако неко има право, други су дужни да уважавају ово његово право.

То значи да имати право слободно спроводити допуштене поступке, а уважавати туђе право значи ограничавати своју могућност тако да и други се не ограничавају у уживању својих права. У противном долази до неправде, до повреде права.

Ако је човек ограничен или узнемирен у погледу својих права, мора му се дозволити да носиоца штете натера на поштовање свога права.

Ову дужност Стерија сматра принудљивом и тако право постаје принудно. Али се тиме не чини неправда штетнику, нити он има право да се супроставља таквој принуди.

На тај начин *смење* прелази у морање. Стерија каже: „Морална могућност овакве принуде, којем *смење* прелази у морање, заснива се на појму права...“

Стерија затим одређује право у објективном смислу: „Право, узето уопште, јесте одређивање спољног опсега деловања који је примерен (*angemessen*) личној важности свакога значи, онога који је у сагласности са слободом свакога другога“.

Субјективно право „јесте могућност да се оствари све оно поред чега може опстати друштвено стање слободних створења“.

Стерија подвлачи да оно што се слаже са правом је правично или праведно а да је неправично и неправедно оно што се праву противи. У том смислу, Стерија појашњава да се правда не може сматрати врлином, јер би се тада морала посматрати као унутрашње деловање, него „као

каквоћа спољашње активности“. Из овога произилази да је принуда правична само онда када се примењује на поступке противне праву.

У § 20 Стерија појашњава своје одређење права. Стерија каже да одређујући право „претпостављамо више неко смење, неку могућност, али не физичку могућност да се учини све оно што се природним снагама може постићи, него ограничену на неки познати и одређени предмет“.

Стерија напомиње да се право не узима као морална могућност у строжем смислу, нпр. када богат човек потражује дуг од сиромашног дужника. Иако овај захтев није у складу са дужностима љубави, он није неправичан.

Општи став, по Стерији, у појму права је и став да се као строги захтев може одржавати и задобити силом.

И у § 21 Стерија разјашњава своје одређење права, разграничавајући га од морала. Полазећи да је доказано да појам права и њему одговарајућа дужност искључује принуду као средство присиле, Стерија закључује да је „право идеја једногласија и могућност заједничког опстанка по коме се слободна област деловања једног слаже са обласћу деловања свих осталих и чини, тако рећи, неку врсту братског савеза – то му служи да повуче разлику између права и морала, јер је морал „идеја слоге између сваког ко слободно делује и њега самог, тј. његовог ума“.

По томе су закони права правила која имају за предмет да се оствари идеја права а закони морала да се оствари идеја дужности или врлине. У наставку критикује оне правне писце који изједначају право с моралом.

II

Из овог сажетог прегледа Стеријиног извођења појма права можемо рећи следеће.

Стерија право одређује у духу природног (умног) права кантовске оријентације. У Србији тог времена Стерија нема претходника у правом смислу. Док је припремао предавања из Природног права, Јован Филиповић у Србији објављује своју Филозофију права али у духу „јединстватеља“, тј. спајајући право с моралом, шта Стерија не прихвата.

Стерија права повезује са слободом у кантовском смислу. „Право је, дакле, скуп услова под којима се самовоља једнога може сјединити са самовољом другог по неком општем закону слободе“ (Кант, Метафизика морала, Сремски Карловци – Нови Сад, 1993, стр. 32). Зато право посматра најпре из перспективе индивидуе у смислу *мети*. Дакле, право је *смење*.

Али, како је у идеји права и одржавање друштвене заједнице, то је могуће право повезати са слободом не у смислу неограничене, већ ограничене, која омогућава слободу и других индивидуа. Тако принуда у праву добија своје оправдање а да при томе не постаје његова главна одлика чиме се избегава и антиномија између принуде и слободе и права одваја од морала.

Јован Филиповић, такође присталица природног (умног) права, временски претходи Стерији, нешто другачије одређује појам права. Право подметно (у данашњем смислу субјективно) Филиповић одређује као „могућство рођења идеји правог сходно“ а предметно (објективно) права као „право у самом дејствију“. За разлику од Стерије, Филиповић идеју права извлачи из идеје моралног добра, тако да је право у подметности „изискивање моралног бића или изискивање да ми се добро издејствовати допусти“ (Философија права Јована Филиповића из 1839, године, Ниш, 1994, § 27, § 40). Дакле, право изједначује са моралом, што Стерија одбацује.

Посматрано из данашње перспективе Стеријино одређење појма права има свој значаја. Вредност Стеријиног појма права треба тражити, пре свега, у његовом промишљању као „*смење*“, шта је било запостављено више од пола века у нашој правног књижевности, свдећи га на пројекцију физичке силе.

Др Мирољуб Симић, редовни професор
Правног факултета у Нишу

ПОЈАМ ПРАВА У ПРИРОДНОМ ПРАВУ ЈОВАНА СТЕРИЈЕ ПОПОВИЋА

Резиме

Аутор анализира Стеријино одређење права у објективном и субјективном смислу. Стерија право повезује са слободом у духу природног (умног) права на кантовски начин. Посматрана из перспективе појединаца право је смети, али идеја права је и одржавање друштвене заједнице. Тако је право ограничена слобода која укључује и принуду у очувању слободе других. Одваја право од морала.

Prof. Miroljub Simić, LL.D.
Full Professor
Faculty of law, University of Niš

THE CONCEPT OF LAW IN THE NATURAL LAW THEORY OF JOVAN STERIJA POPOVIC

Summary

In this paper, the author analyses Sterija's definition of law in view of its objective and subjective aspect. Sterija associated law with freedom, perceived in the best spirit of Kantian natural law (law of reason). From the perspective of individuals, law implies the subjective right to do or not to do something, but the concept of law also includes the objective duty to preserve the social community. Thus, law implies the limitation of freedom which may also include some force and coercion, aimed at preserving the freedom of others. Sterija also makes a clear distinction between law and morality.

Key words: Sterija, objective and subjective law, individual, reason, freedom, Kant